

Drie Goetheanum – impulsen

Deel 1

Analyse en Betekenis van het eerste en het tweede Goetheanum

De mens ontwikkelt van binnenuit het perspectief van de Geestmens

Het strottenhoofd neemt evolutionair en geestelijk de functie over van het oor

Het Astraleum is de imaginatie van het Geestzelf in de omvorming van het astraallichaam.

Deel 1: het tweede Goetheanum – kosmisch pentagram

Siep Grondman

Geachte lezer,

Deze analyses van het 1^e en 2^e Goetheanum bevatten drie antroposofische perspectieven die de mensheid de weg naar de toekomst leiden. Toekomstperspectieven die door Steiner zelf zo benoemd, maar nooit zo expliciet in verband zijn gebracht met het tweede en eerste Goetheanum.

Samengevat kunnen we aangeven dat in deze analyses drie belangrijke impulsen worden benoemd:

1. De mens ontwikkelt van binnenuit het perspectief van de Geestmens
2. Het strottenhoofd neemt evolutionair en geestelijk de functie over van het oor
3. Het Astraleum is de imaginatie van het Geestzelf in de omvorming van het astraallichaam.

Beschreven is dat deel van de architectuur dat vanuit het Geestzelf als bewustzijnsinhoud instroomt in de architectuur. Het vormt het geestelijke beeld dat de wezenlijke inhoud van de architectuur als basis heeft. Het is als een vorm van hogere innerlijke vormgeving te beschouwen die zich organisch uitdrukt.

Het gaat hier om inzichten die niet direct waarneembaar zijn, maar zich middels inspiraties en imaginaties uitgedrukt hebben. Velen daarvan hebben een intuïtief karakter gehad.

De bewijsvoering van veel inzichten is indirect of wordt soms direct door Steiner aangeduid, verwezen of benoemd. Vaak ook gaat het om inzichten die samengesteld of geïntegreerd zijn. De bewustwording daarvan is een ingewikkeld proces geweest, omdat de voorstellingsinhouden soms tot fantasiebeelden kunnen ontwikkelen als deze niet rigoreus worden bijgesteld.

De voorstellingen en inspiraties zijn wat mij betreft op hun wezenlijke inhouden getoetst, bijgesteld en gerijpt zodat hun essenties zich konden uitdrukken.

In hoeverre dat proces gelukt is laat ik aan de lezer over.

De spirituele dimensie van het eerste Goetheanum is vanuit bepaalde beeldvorming genoegzaam bekend, maar een diepe esotherische visie op het tweede Goetheanum ontbreekt nog aan de beeldvorming. De beeldvorming die noodzakelijk is om deze twee analyses te kunnen volgen hangt af van de bekendheid met het negen-ledig mensbeeld. De volledigheid van dit mensbeeld maakt het mogelijk het toekomstbeeld van de Geestmens als bovenzinnelijk menselijk wezen te vatten.

Een eerste analyse betreft de kosmisch-esotherische dimensie van het tweede Goetheanum op het niveau van de Geestmens. Daarin wordt aangegeven hoe het pentagram als kosmisch oerbeeld van de ziel van de mens als in het Goetheanum werkzaam is: zowel organisch, als geestelijk.

Hier wordt duidelijk waarom het tweede Goetheanum een volledige metamorfose is van het eerste Goetheanum en wat dat voor de mens kan betekenen.

Een tweede analyse betreft de organisch-fysieke wereld van de klank- en levensether die vooral het Gelände van het tweede Goetheanum betreft, maar die op dat niveau ook het tweede Goetheanum tot een belangrijk oor-orgaan bestempelt.

Alle oorkenmerken, waarvan er ook vele bij het eerste Goetheanum een rol speelden komen nu in een totale expressie van de klank- en levensether te staan die als een dominante verbeelding van het binnenoer de vormgeving van het Gelände bepaalt. Alles wat verbaal, muzikaal en inspiratief van aard is maakt het Goetheanum niet voor niet tot het Huis van de Taal of het Woord. Tot in een verbazingwekkende preciese spreiden zich verschillende oorkenmerken over het Gelände uit en bestempelen het Goetheanum tot orgaan van Corti.

De metamorfose van dit inzicht wordt door Steiner duidelijk gemaakt: het oor verliest zijn dominante rol ten gunste van het strottenhoofd. En laat nu net het tweede Goetheanum op het fundament staan van een plattegrond van het strottenhoofd. Ook dat kan geen toeval zijn, want de ontwikkeling van het strottenhoofd zal eveneens tot een nieuwe toekomst leiden.

Dat het negenledig mensbeeld ook de plattegrond van het Gelände in zijn vormgeving bepaalt wordt duidelijk als in het Gelände de grenzen zichtbaar worden tussen etherlichaam en astraallichaam. De omwerking van het astraallichaam tot geesteszelf, één van de kenmerken van de Geestmens leidt tot de noodzaak van het verbeelden van dit omgevormde centrum. In de ‘achtertuin’ van het tweede Goetheanum kan dit bovenzinnelijk centrum vormgegeven worden als Astraleum, recht tegenover het Rondell. Dit Astraleum representeert de bewust-zijnsziel als geestzelf, in een omgevormd astraallichaam. Gedacht kan worden aan de plaa-sing van de Mensheidsrepresentant in dit centrum in combinatie met een memorandum van het eerste Goetheanum.

We beginnen de analyse met het tweede Goetheanum in een eigen introductie over esotherische architectuur en aansluitende een voordracht van Steiner. Daarna volgt een eerste analyse van het bouw-motief, waarna een artikel over het tweede Goetheanum van de hand van Steiner en volgt een nog onbekend verslag van Max Benzinger over de grondsteenlegging van de dubbele dodecaëder van het eerste Goetheanum.

Introductie van Esotherische architectuur – de expressie van in het Goetheanum

Belangrijk element is de analyse van esotherische architectuur zijn de bouwmotieven van de Goetheanums. Daar is in de literatuur zeer veel over gesproken. De belangrijkste bron van deze analyses is gebaseerd op wat Steiner daarover zelf gezegd heeft.

Vooralsnog is niet uit andere bronnen geput. Alleen voor reflectie op mijn eigen voorstellingen heeft dat plaats gevonden. Belangrijke uitzondering is Sergei Prokovieff geweest met betrekking tot de beschrijving van het karakter van het eerste Goetheanum. Ook is dankbaar gebruik gemaakt van het werk van Carl Kemper, Rex Raab, Pieter van der Ree, Jonas van der Sloot en Daan van Bemmelen met betrekking tot hun visies en analyses over het tweede Goetheanum.

Een ander belangrijk element is het Pentagram. Het Pentagram is een wel heel bijzonder gegeven in de esotherische architectuur. Het heeft jarenlang als een leidend principe mijn inspiraties en imaginaties gevoed in de voorstellingen. De gelaagdheid van dit beeld dat in uitzonderlijk veel verschijningen in de antroposofie naar voren komt heeft intuïtief al snel geleid tot de vorming van het Astraleum: een term of begrip dat zich direct en onmiddellijk met het fenomeen van het bovenzinnelijk orgaan van het astraallichaam verbond.

Voor het Rondell was ook direct een bijzondere functie beschikbaar: die van de afdruk van het astrale in het etherische. Pas veel later werd de essentiële bewustwording daarvan tot bewust inzicht. De omwerking van het etherlichaam heeft naar verhouding tot het astraal-lichaam meer omwerktijd nodig. Het etherlichaam is tenslotte ons tijdslichaam.

Het Pentagram is zo verbonden met de ziel dat het zelfs in de afdruk, in zijn geometrische afdruk ook tot esotherisch bouwmotief van de ziel zelf kan worden verheven. In zijn expressie is het formeel geometrisch. En in zijn essentie juist weer niet geometrisch, maar organisch. Dat zijn dan weer de overgangen tussen het astrale en etherische karakter daarvan. Bij het eerste Goetheanum levend, organisch als beeld van de Levensgeest: een zwevende, engelachtige gestalte.

Bij het tweede Goetheanum verschijnt het gestold in een geometrisch kristalachtige vorm; geschikt om tot vormgevend oerbeeld te worden benoemd. Zo wordt het een geestelijk bouwmotief voor het Goetheanum in velerlei opzichten, en vooral in de dubbele dodecaëder als grondsteen.

We betreden langzamerhand het domein van de drie hogere wezensdelen van de mens:

- Geestzelf
- Levensgeest
- Geestmens

Op dit niveau van de architectuur kunnen we spreken van het gegeven dat een gebouw overgaat in de beeldvorming van de mens: 'Der Bau wird Mensch'. Gerelateerd aan dit kosmische niveau van architectuur en Mens overschrijden we een bewustzijnsdrempel naar het niveau van de Geestmens. Dan worden in de mens werkzaam de substanties die bekend zijn als Manas, Boedhi en Atma.

Manas is werkzaam in het Geestzelf en Boedhi is werkzaam in de Levengeest. Samen integreren zij tot Atma en wordt de Geestmens een feit.

De imaginatie van deze Geestmens wordt zichtbaar als tweede Goetheanum. Dat is de diepste en hoogste esotherische betekenis van het tweede Goetheanum. Het is de expressie van de Christus-impuls in de opstandingskrachten in de Mens: geestelijk en onafhankelijk. In een nieuwe Mens, en in een nieuwe schepping.

De wederopbouw van het Goetheanum: een toespraak van Steiner - Dornach 1 januari 1924

Ik wil u nu verzoeken over te mogen gaan tot de behandeling van de kwestie van de wederopbouw van het Goetheanum. En ik zal me veroorloven om nog het een en ander toe te voegen aan wat ik gisteren heb gezegd.^o

U zult zich herinneren dat ik heb geprobeerd om het bouwkundig probleem van de vormgeving van de buitenkant van het Goetheanum zo goed als dat toen ging op te lossen. Weliswaar werden door de snelheid waarmee indertijd verlangd werd dat de bouw in de steigers moest worden gezet sommige dingen moeilijker gemaakt dan eigenlijk nodig was geweest, maar niettemin geloof ik, dat er toen voor het – in hoofdzaak – ronde gebouw voor de façade, voor wat er aan deuren, ramen, kroonlijsten enzovoort naar buiten toe weergaf wat het Goetheanum tot inhoud had, een vormgeving is gevonden.

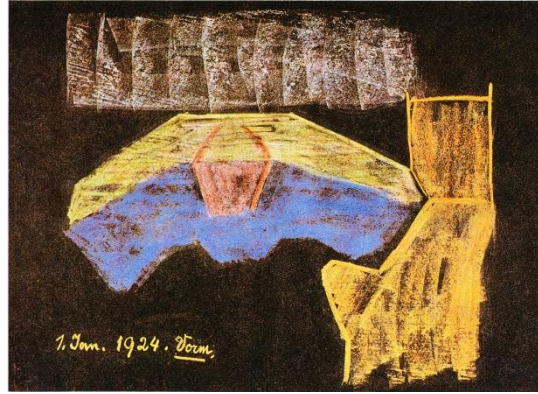
Nu echter zal het gebouw in essentie het aanzien moeten krijgen, zoals ik u gisteren al aan de hand van de plattegrond heb proberen uit te leggen, niet van een rond, maar van een slechts ten dele rond en ten dele hoekig bouwwerk. Daarbij zal het nodig zijn om met name voor deze vormen de bij het materiaal beton passende moderne stijl te vinden.

Zulke dingen brengen nu eenmaal altijd buitengewone moeilijkheden met zich mee. Het is natuurlijk eenvoudiger om zagezegd abstract vanuit de vormen te worden en dan het materiaal erbij te zoeken, dan het materiaal als een noodzakelijk gegeven aan te nemen en uitgaande van het materiaal de vormen te zoeken, die gedeeltelijk nu eenmaal gegeven zijn door de omstandigheden die ik gisteren heb geschetst. Nu wil ik, omdat we voor meer geen tijd hebben, hier slechts een essentieel punt uiteenzetten, om zo te zeggen het principe van de vorm van deuren en ramen, opdat u ziet hoe nu zal worden geprobeerd om de innerlijke vormende kracht die in de oude vorm besloten lag, toch ook in de nieuwe vorm van het weerbarstige materiaal beton werkzaam te laten worden.

Ik wil bereiken dat werkelijk – precies zoals het beton het zal vereisen, wanneer er een uit vlakken bestaand dak op ligt dat met zijn omlaagglooiende curven optisch een zeker gewicht suggereert dat dit gewicht ook optisch door het ingangsportaal, respectievelijk de kroonlijsten van de ramen wordt opgevangen, en ik wil bereiken dat tegelijkertijd ook innerlijk geestelijk te voorschijn komt, dat we te maken hebben met een portaal dat ons ontvangt of een raam dat het licht opneemt om het naar de ruimte binnenin door te laten. Ik wil echter tegelijker-tijd met deze vorm bereiken dat daardoor op een bepaalde manier tot openbaring komt, dat het Goetheanum een vorm van bescherming moet bieden voor degene die in het Goetheanum het geestelijke zoekt. Dat zal ook al in het ingangsportaal tot uitdrukking moeten komen. En zo wil ik dat ongeveer het volgende in verschijning treedt.

Wanneer het dak zich op deze wijze bijvoorbeeld naar het westen toe, naar de voorkant zal verheffen, wil ik dat aansluitend aan het dak een kleine, uit het dak groeiende vorm verschijnt. Ik zal wat in werkelijkheid dezelfde kleur zal hebben hier met verschillende kleuren weergeven, opdat u het makkelijker kunt zien [zie afbeelding hieronder].

Dit zal uitsteken [groen-geel], zodat wanneer we ons in het portaal bevinden, dit boven het hoofd van wie naar binnengaat uitsteekt, wanneer we vlak voor de ingang in het portaal staan. Daaronder (vertaalfout: daar-boven) zal een stuk verschijnen dat we kunnen opvatten als een deel van een pentagram, maar slechts een deel daarvan [roodachtig]. Het pentagram zou pas daar-onder compleet zijn. En het geheel wordt gedragen door een vormgeving die nu naar achteren wijkt [blauw].

Zodat dus wat u als ronding in de vorm van het vroegere Goetheanum in herinnering zult hebben, hier hoekig zal zijn. U moet zich dus voorstellen dat dit hier als het ware als een dak naar voren uitsteekt, dit hier naar achteren terugwijkt, dit op de achtergrond zichtbaar wordt [Licht], en het geheel moet dan worden gedragen door een zuil links en rechts, die ongeveer de volgende vorm heeft. Zodat deze zuil of deze pilaar tegelijkertijd de beschermende gestalte omvat die zich boven het hoofd bevindt van degene die naar binnen gaat, dus enerzijds deze beschermende gestalte opneemt in een dergelijke vorm [oranje-geelt maar tegelijkertijd het dak draagt door een passende vorm die uit de zuil te voorschijn groeit.

En we zullen de mogelijkheid hebben – met name in deze vorm, die toegepast zal gaan worden bij de ingangsportalen, zowel bij zij- als hoofdingangen, en ook bij de ramen om werkelijk een evenwicht tot stand te brengen wat betreft het uiterlijke aanzien; zodat je enerzijds zult zien hoe het gewicht dat van boven komt wordt opgevangen, en tegelijkertijd hoe de pilaren verrijzen om als het ware datgene wat zich van binnenuit openbaart en opgenomen most worden, op een geëigende wijze te ondersteunen.

Dit evenwicht tussen dragende en belastende krachten is bij een hoekig gebouw waar het om gaat. Gaan wij nu zoals in ons geval een stap verder naar een organisch gebouw, dan zal bovendien in elk onderdeel ervan een openbaring van zijn innerlijk wezen besloten liggen; dat uit zich zo, dat nu de zuilen, die hij het oude gebouw van onder naar boven gingen, zo omgevormd moeten worden, dat ze zich in de benedenverdieping, op de begane grond als het ware, ontwikkelen als wortels, maar dan natuurlijk in architectonische zin; en daaruit zullen zich dan pas de werkelijke zuilen voor de bovenetage verheffen, die zich wederom tot dragers van het geheel zullen ontwikkelen. Deze zullen dan van binnenuit het dak – dat van binnen niet horizontaal is afgesloten, maar dat de ruimte afsluit zoals ook de koepel dat deed – in zijn vormen dragen.^o De pilaren en zuilen zullen zich dus tot dragers transformeren, tegelijkertijd echter ook weer tot uitdrukking brengen wat er aan de andere kant bij het oude Goetheanum door de ronde bouw tot uitdrukking gebracht moest worden.

Nu, ziet u: we zullen er bij de berekening goed op moeten letten dat de vormen in zoverre primitief worden gebouwd en alleen in beginsel worden aangeduid, als nodig is om het gebouw in deze vorm voor ongeveer 3 tot 3,5 miljoen frank uit te voeren. Dan zullen we, wanneer we dit besluit op een bepaalde manier eenmaal hebben genomen – en ik geloof dat er geen ander besluit mogelijk is – er hopelijk vrij snel toe kunnen overgaan om met de bouw te beginnen, en het gebouw zal in relatief korte tijd, wanneer de offerbereidheid van onze vrienden ons niet in de steek laat, maar door blijft stromen, als een nieuw Goetheanum op de plek van het oude, zij het dan in veel primitievere, in veel eenvoudiger vorm kunnen verrijzen.

Analyse van het bouwmotief van het 2^e Goetheanum - geïntegreerde motieven

Dit artikel is ontstaan na jarenlange en intensieve studie van het eerste en het tweede Goetheanum. Over de spirituele dimensie van het eerste Goetheanum is en wordt veel geschreven en is ook veel bekend. Vooral het tweede Goetheanum is een moeilijk te interpreteren gebouw.

De analyse van dit bouwmotief is niet eenvoudig te geven, omdat deze samenhangt met de eigen interpretatie van de voordrachten van Rudolf Steiner van 1 januari en 1 november 1924.

Daarmee treedt een persoonlijk element de analyse als risicofactor binnen dat snel tot verwarring kan leiden. Dat er sprake kan zijn van verwarring is het gevolg van onvoldoende verdere uitleg van Steiner over deze voordracht en over het bouwmotief zelf.

Vooraf de korte maar zeer compacte voordracht van 1-1-1924 roept veel vragen op met betrekking tot de spirituele betekenis van het motief en het tweede Goetheanum die niet eenvoudig te beantwoorden zijn in relatie tot de bordtekening van Steiner.

Wij tasten in het duister voor wat betreft de esotherische compositie van dit motief, ook al zijn er voldoende aanwijzingen om dat intuïtief te duiden.

Dit artikel is gericht op de interpretatie van het esotherisch fundament van het tweede Goetheanum, dat is uitgedrukt in het bouwmotief van Steiners bordtekening bij de voordracht van 1 jan. 1924, en de voordracht van 1 november 1924 over de innerlijke dynamiek van het tweede Goetheanum die van binnenuit de betonvormen liet ontstaan.

Wat dit bouwmotief kan uitdrukken is een gecompliceerd krachtenveld van drie geestelijke werkingen die vooralsnog statisch worden opgevat

1. het vinden van evenwicht
2. het kunnen dragen van 'gewicht'
3. het kunnen rusten

Steiner:

1. 'ik wil bereiken dat er een dak op ligt dat met zijn omlaagglooiende curven *optisch*
2. een zeker gewicht suggereert en *optisch* wordt opgevangen' Hier gaat het dus om de suggestie van gewicht, een visuele indruk, niet om werkelijk gewicht.
3. 'en we zullen de mogelijkheid hebben – met name in deze vorm, die toegepast zal gaan worden bij de ingangsportalen, ..., om werkelijk een evenwicht tot stand te brengen wat betreft het uiterlijke aanzien; zodat je enerzijds zult zien hoe het gewicht dat van boven komt wordt opgevangen, en tegelijkertijd hoe de pilaren verrijzen om als het ware wat zich van binnenuit openbaart en opgenomen moet worden, op een geëigende wijze te ondersteunen'.
4. 'Dit evenwicht tussen dragende en belastende krachten is bij een hoekig gebouw waar het om gaat'.

Steiner wil dus bereiken dat ondanks het organische en levende groeikarakter dit tweede Goetheanum de uitstraling krijgt van een statisch evenwichtig bouwwerk. We vervolgen Steiner als hij ingaat op het organische karakter van het tweede Goetheanum.

'Dit evenwicht tussen dragende en belastende krachten is bij een hoekig gebouw waar het om gaat. Gaan wij nu zoals in ons geval een stap verder naar een organisch gebouw, dan zal bovendien in elk onderdeel ervan een openbaring van zijn innerlijk wezen besloten liggen.

Dat (organische) uit zich zo dat;

5. 'dat nu de zuilen, die bij het oude gebouw van onder naar boven gingen, zo omgevormd moeten worden, dat ze zich in de benedenverdieping, op de begane grond als het ware, ontwikkelen als wortels, maar dan natuurlijk in architectonische zin'
6. 'en daaruit zullen zich dan pas de werkelijke zuilen voor de bovenetage verheffen die zich wederom als dragers van het geheel zullen ontwikkelen'.
7. 'deze zullen dan van binnenuit het dak – dat van binnen niet horizontaal is afgesloten, maar dat de ruimte afsluit zoals ook de koepel dat deed – in zijn vormen dragen.
8. 'De pilaren zullen zich dus tot dragers transformeren, tegelijkertijd echter ook weer tot uitdrukking brengen wat er aan de andere kant bij het oude Goetheanum door de ronde bouw tot uitdrukking gebracht moest worden'.

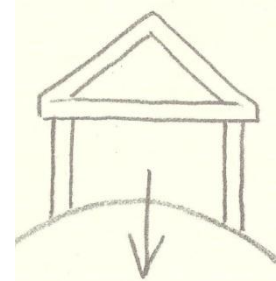
Wat we hier lezen is een polair proces in de richting waarin de krachten werken; zowel dalend 'wortelend' als stijgend en oprichtend. Dit kan alleen maar het gevolg zijn van wat Steiner benoemt als 'wat als openbaring van zijn innerlijk wezen besloten ligt in elk onderdeel van deze (organische) bouw'. Er is dus een levende kracht werkzaam in die openbaring die zich wil 'wortelen' en groeien, zich wil verheffen en uitdrukken.

De eerste verwijzing naar een dieperliggend motief wordt door Steiner aangegeven in de behandeling van de 'suggestie van gewicht' in relatie tot het dak. De 'horizontaal' voert ons terug naar de greekse tempels en daar vinden we tevens de relatie tot de begrippen 'zwaartekracht' en 'gewicht' in esotherische zin.

In dit verband wordt gewezen op de voordracht van 17 juni 1914, de eerste voordracht in de nederlandse uitgave van Vrij Geestesleven, 'Vorm en beweging'. Steiner benoemt hier de werking en beleving van gewicht 'de systematisering van de zwaartekracht' in het scheppen van de greekse tempel.

'We hebben hier de muren van de greekse tempel, met daarop rustend de horizontaal; en wanneer er iets boven de horizontaal uitgaat, is dit zo samengevoegd, dat de (zwaarte)kracht het zelf bijeen houdt, dat de krachten elkaar wederzijds steunen...Welke belevings-wijze ligt aan dit systeem ten grondslag?'

Eraan ten grondslag ligt dat daaronder (pijl) de aarde met haar zwaartekracht wordt gevoeld. Dat is het eraan ten grondslag liggende gevoel', zo zegt Steiner

'Dit gevoel van gewicht kan echter weer worden opgeheven door de daarin werkende opwaartse kunstzinnige levenskrachten die de zwaartekracht weerstaan, '...zodat met de krachten die de goden tegelijk met de aarde aan de mensen hebben gegeven, de zwaartekracht overwonnen kan worden. Dat wordt uitgedrukt door het feit dat men voor de god die de aarde aan de mensen heeft gegeven, door de systematisering van de zwaartekracht een woning scheidt', aldus Steiner.

In dit verband van de analyse van het bouwmotief echter spelen de factor zwaartekracht en de 'suggestie van gewicht', de belangrijkste plaats, zo geeft Steiner aan.

Wat zegt Steiner nog meer over de openbaring van dit innerlijke wezen van het tweede Goetheanum in deze voordracht?

9. 'wanneer het dak op deze wijze bijvoorbeeld naar het westen toe , naar de voorkant zal verheffen, wil ik dat aansluitend aan het dak een kleine , uit het dak groeiende vorm verschijnt' Het zal niet toevallig zijn dat ook het dak van het eerste Goetheanum een vorm groeide. Steiner geeft aan dat die vorm het principe van het kosmische even-wicht moest voorstellen. De vorm die uit het dak van het tweede Goetheanum groeit zal een vergelijkbaar kosmische representant zijn, namelijk die van het Pentagram. Bij het eerste Goetheanum groeide ook een vorm uit het dak. Steiner gaf aan dat het hier een vorm betrof die het kosmische evenwicht voorstelde. Bij het tweede Goetheanum moeten we dus uitgaan van een vergelijkbaar kosmisch gegeven: het Pentagram in dit geval.
10. 'dit zal uitsteken zodat wanneer we ons in het portaal bevinden, dit boven het hoofd van wie naar binnengaat uitsteekt, wanner we vlak voor de ingang in het portaal staan. Daarboven (en niet daaronder) zal een stuk verschijnen dat we kunnen opvatten als een deel van een Pentagram, maar slechts een deel daarvan. Het Pentagram zou pas daaronder compleet zijn... zodat dus wat u als ronding in de vorm van het vroegere Goetheanum in herinnering zult hebben, hier hoekig zal zijn'.
11. De beschermende gestalte: 'U moet zich dus voorstellen dat dit hier als het ware als een dak naar voren uitsteekt, dit hier naar achteren terugwijkt, dit op de achtergrond zichtbaar wordt, en het geheel moet dan worden gedragen door een zuil links en rechts, die ongeveer de volgende vorm heeft. Zodat deze zuil of deze pilaar tegelijkertijd de beschermende gestalte omvat die zich boven het hoofd bevindt van degene die naar binnengaat, dus enerzijds deze beschermende gestalte opneemt in een dergelijke vorm, maar tegelijkertijd het dak draagt door een passende vorm die uit de zuil tevoorschijn groeit.

Wat lezen we hier over een innerlijk wezen dat zich openbaart? Een wezen dat werkzaam is in een Pentagram en een wezen dat zich manifesteert als een beschermende gestalte.

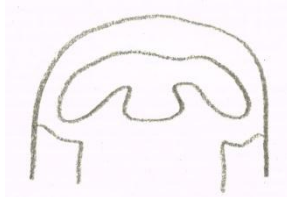
Alleen de Levensgeest kan zich als levende kracht losmaken uit het Geestzlf en een beschermende gestalte vormen die organisch overeenkomt met dat Geestzlf. Dat werd verbeeld in het motief van het eerste Goetheanum en komt geometrisch overeen met het Pentagram-motief van het tweede Goetheanum.

Het is wel duidelijk welk wezen zich openbaart in het tweede Goetheanum. Hetzelfde wezen dat zich manifesteerde in het eerste Goetheanum. Sofia, het wezen van de Wijsheid werd na de brand van het eerste Goetheanum opnieuw 'geboren' in het tweede Goetheanum, maar dan 'omgekeerd', zoals dit aan de mens met de dood plaatsvindt in een nieuwe geboorte en in een totale metamorfose en omkering..

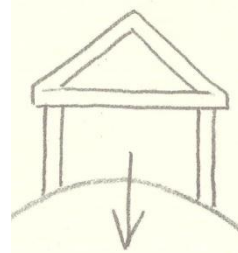
Daarom vinden we allerlei omkerings-principes met betrekking tot de bouw van het tweede Goetheanum.

1. Voor de analyse van de vormgevende krachten benoemt Steiner een dubbele, een dalende en stijgende werking in het tweede Goetheanum, en een stijgende werking in het eerste Goetheanum.

Stijgende werking

Dalende werking

dat uit zich zo, dat nu de zuilen, die bij het oude gebouw (1^e Goetheanum) van onder naar boven gingen, zo omgevormd moeten worden, dat ze zich in de benedenverdieping, op de begane grond als het ware, ontwikkelen als wortels, maar dan natuurlijk in architectonische zin: en daaruit zullen zich dan pas de werkelijke zuilen voor de bovenetage verheffen, die zich wederom tot dragers van het geheel zullen ontwikkelen'.

Bij de bouw van het eerste Goetheanum daalde de kosmische geest van Sofia neer op aarde en resulteerde in een motief dat door de zuilen werd gedragen. Bij het tweede Goetheanum is dat precies andersom. Wij moeten de kosmische geest van Sofia zelf vanaf de minerale basis van ons bestaan opbouwen, mits de essentie van deze geest nog in onze ziel leeft.

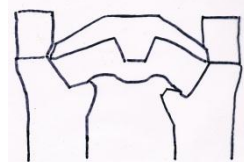
Als we deze informatie combineren en visualiseren, dan kunnen we de griekse tempel als 'buitenmantel' nemen en daarin de basisvorm van de beschermende gestalte van het '1^e Goetheanum' plaatsen voor de principiële werking binnen het tweede Goetheanum

Daarmee komen we overeen met wat Steiner beschrijft over de fundamentele krachtwerking die in het tweede Goetheanum werkzaam moet zijn: rusten en stijgen in een dynamisch even-wicht met behoud van het innerlijke wezen Sofia dat van binnenuit werkzaam wordt.

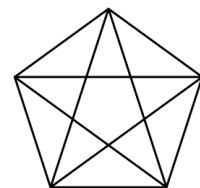

Het bouwmotief van het tweede Goetheanum incorporeert het griekse 3-hoekig hoofdgestel in de vorm van een kristallijn pentagram.

Ook komen we tegemoet aan de eis dat 'deze zuil(en) tegelijkertijd de beschermende gestalte omvat die zich boven het hoofd bevindt...' Deze 'beschermende gestalte' wordt dus ook omvat en gedragen in de zuilvormen van het tweede Goetheanum.

Beide krachten, zwaartekracht en opstandingskracht, moeten in evenwicht zijn geeft Steiner aan. Esoterisch gesproken zien we langzamerhand de Geestmens verschijnen als evenwichtig en bovenzinnelijk wezen. Esoterisch in die zin dat de innerlijke groeien uitzet-tingskracht van het pentagram werkzaam worden in de ziel van de bovenzinnelijke mens.

Het wordt opeens veel duidelijker hoe we het bouw-motief van het tweede Goethe-

anum in diepste wezen moeten benaderen: Steiner scheidt in de vorm van het tweede Goetheanum een nieuwe tempel. Als een Griekse god in zijn tempel, zo verschijnt de Geestmens in een nieuwe metamorfose en imaginatie van het eerste Goetheanum.

2. Bij het tweede Goetheanum moeten we het bouwmotief zelf vinden en ontwikkelen. De mens krijgt de wijsheid van dit wezen 'niet meer cadeau', zoals bij het eerste Goetheanum, maar we moeten de wijsheid in en uit onszelf zien te verkrijgen. Het kosmische Pentagram is niet voor niets onvolledig in het bouwmotief verwerkt. Ook dienen de zuilen eerst te wortelen, zoals een zaadkiem zich ontwikkelt.

Hier zien we een verwijzing naar de grondsteenlegging van het eerste Goetheanum als we beseffen dat de kiemkracht van het pentagram in de vorm van de dubbele koperen dodecaëders wordt aangegeven door de inwendige pyrietkristallen. De kiemkracht van de kleine dodecaëder, al weer een omkering maar dan die van de richting kosmos-mens, is afhankelijk van de levende essentie die daarin is opgenomen. Deze kristallen verbeelden ten diepste de opstandingskrachten die in het Pentagram werkzaam kunnen worden als expressieve organische krachten in mens en natuur.

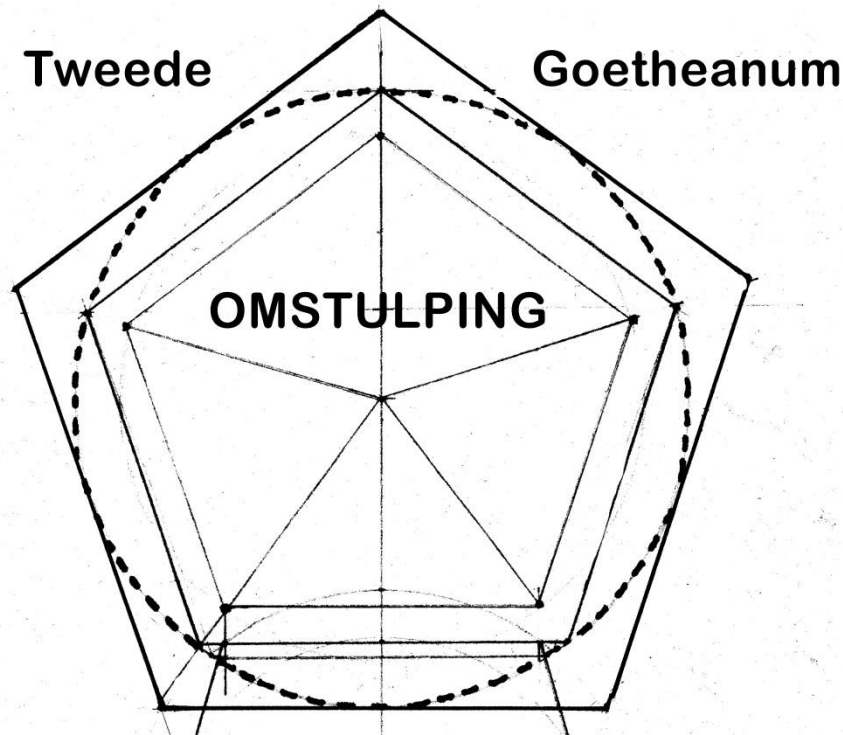
3. In de voordracht van 1 november 1924 gaat Steiner in op de het principe van de omkering bij de behandeling van het materiaalgebruik van beton. Steiner had ook hout kunnen gebruiken, maar kon dat niet wegens het omkeringsprincipe dat gehanteerd moest worden. En daar paste beton als vloeibaar materiaal het beste voor.

Steiner:

'Beton voegt zich niet op dezelfde wijze als hout naar een dergelijke (organisch-kunstzinnige) vormgeving van het bouwconcept...- In hout ontstaat de vorm van de ruimte door van buiten naar binnen te werken; door uitdieping (concaaf) van een hoofdvlak laat je de vorm ontstaan. Beton is daarentegen een materiaal, waaruit we de vorm door ophoging (convex) van het hoofdvlak tot stand moeten brengen, op een wijze als nodig is ter begrenzing van de gewenste ruimte. Dat doet zich vervolgens ook gelden in de wijze waarop de naar buiten gaande vormen gestalte krijgen. Vlak- en lijnvoering, de vorm van de hoeken enzovoorts moeten zo worden uitgevoerd, dat het is of wat de vormen en geledingen binnenin heeft veroorzaakt, tegen de vormen van buiten drukt en zich daardoor open baart'.

Het Pentagram - *'datgene wat zich van binnenuit openbaart en opgenomen moet worden'*- drukt zich uit in de vormgeving van het tweede Goetheanum. Er vindt vanuit het innerlijke pentagram van het tweede Goetheanum een expressieve kracht naar buiten toe plaats, naar het macrokosmische pentagram toe. Tussen twee ruimtelijke pentagrammen, twee in elkaar liggen dodecaëders bevindt zich een ruimte waarin en waartussen de vormgeving van het tweede Goetheanum gestalte krijgt.

Het Goetheanum wordt tussen het innerlijke en uiterlijke dodecaëder 'gevormd' en in die vorm vloeit het beton weg, gevangen tussen twee krachtvelden: het micro- en macro kosmische veld - het microkosmische dat zich uitdrukt en het macrokosmische dat het als het ware ruimtelijk tegenhoudt.

Het tweede Goetheanum: een artikel van Steiner van 1 november 1924

De wederopbouw van het Goetheanum stelde de vormgeving van het bouwconcept voor een niet geringe opgave. Er was een volkomen andere denkwijze nodig, omdat het oude gebouw in hoofdzaak van hout was en het nieuwe geheel uit beton zal worden opgetrokken. Daarbij mocht de antroposofie, voor de beoefening waarvan het gebouw bestemd is, door de vormgeving ervan niet met haar eigen wezen in conflict raken. Zij wil uit geestelijke bronnen put ten waaruit een geestelijk weten stroomt ten behoeve van de krachten die tot inzicht leiden, maar waaruit tevens voor de invoelende fantasie kunstvormen en stijl voortvloeien. Zij streeft naar de meest oorspronkelijke krachten van inzicht, maar ook naar de krachten die leiden tot een kunstzinnige vormgeving en een stijlvolle houding. Het zou grotesk zijn, wanneer uitgerekend het centrum van haar werkzaamheid zou worden gebouwd door iemand die het bouw-concept zou verzinnen op grond van een willekeurig kunstgevoel met alleen een uiterlijke notie van het wezen van de antroposofie. Dit gebouw kan alleen iemand bouwen die elk afzonderlijk aspect van de vormgeving vanuit het wezen van de geestelijke waarneming kunstzinnig zo beleeft, als hij op het gebied van het kennen elk woord beleeft dat in de antroposofie vanuit diezelfde waarneming wordt gesproken.

In hout was door de zachtheid van het materiaal een ruimtelijke vormgeving mogelijk, die het schepende werk van de natuur zelf in de organische vorm trachtte te evenaren. Het organisme als geheel leidt - bijvoorbeeld voor het kleinste onderdeel ervan, een oorleltje - noodzakelijkerwijs tot een vorm die niet anders had kunnen zijn. Door met kunstzinnig inlevingsvermogen in dit organische schepingswerk van de natuur op te gaan kon een 'organische bouwstijl' worden ontwikkeld, in tegenstelling tot een stijl die op het louter statische of dynamische stock Daartoe moest wat er in de natuur leeft door de scheppende fantasie tot het geestelijk plan worden verheven. Zo was er bijvoorbeeld in het oude Goetheanum een zaal, die de bezoekers betraden voordat ze in de grote toeschouwersruimte kwamen.

In hout hebben we daar vormen kunnen scheppen die precies uitdrukten dat de ruimte bereid was om de van buiten naar binnen komenden te ontvangen. Bij dit bijzondere karakter van de vormgeving kwam dan als overkoepelend element nog datgene wat voortvloeide uit het feit dat elk onderdeel organisch geïntegreerd was in de totaliteit van het gebouw. Dat bepaalde echter tevens de vormgeving naar buiten toe. Deze openbaarde op kunstzinnige wijze, hoe het inwendige van het gebouw ten behoeve van het antroposofische werk was gevormd en ingedeeld.

Beton voegt zich niet op dezelfde wijze als hout naar een dergelijke vormgeving van het bouwconcept. Daarin moet de oorzaak worden gezocht voor het feit dat de ontwikkeling van het ontwerp bijna een jaar in beslag nam. - In hout ontstaat de vorm van de ruimte door van buiten naar binnen te werken;

door uitdieping (concaaf) van een hoofdvak laat je de vorm ontstaan. Beton is daarentegen een materiaal, waaruit we de vorm door ophoging (convex) van het hoofdvak tot stand moeten brengen, op een wijze als nodig is ter begrenzing van de gewenste ruimte. Dat doet zich vervolgens ook gelden in de wijze waarop de naar buiten gaande vormen gestalte krijgen. Vlak- en lijnvoering, de vorm van de hoeken enzovoort moeten zo worden uitgevoerd, dat het is of wat de vormen en geledingen binnenin heeft veroorzaakt, tegen de vormen van buiten drukt en zich daardoor openbaart.

Bij dit alles komt nog, dat er bij dit tweede Goetheanum economischer met de ruimte moet worden omgegaan dan bij het eerste. Dit laatste was eigenlijk binnenin slechts een ruimte, die zo was gevormd, dat hij voor voordrachten en uitvoeringen in gelijke mate een kunstzinnige omlijsting bood. – Nu zullen we echter twee verdiepingen krijgen: een beneden-verdieping, die de werk- en voordrachtsruimten en een toneel voor repetities zal omvatten, en een bovenverdieping, die het toneel en de toeschouwersruimte – die opnieuw tevens voordrachtsruimte kan zijn – zal bevatten.

De kunstzinnige vormgeving van de lijnen en vlakken aan de buitenkant moest deze indeling van het interieur volgen. Laten we nu met dit in gedachten de vorm van het dak bekijken – dat ditmaal geen koepel is. Men zal, wanneer men de vormen doorvoelt, toch merken dat er gepoogd is een oplossing te vinden voor de opgave om het dak naar de ene kant toe op een kunstzinnige wijze die vormen te laten aannemen, die overeenkomen met de oplopende toeschouwersruimte, terwijl het naar de andere kant overgaat in de ruimten die de toneelruimte omvatten en waarin zich de berg ruimten enzovoort bevinden. Wanneer men het vanuit kunstzinnig oogpunt onbevange beziet, zal men misschien toch tot de ontdekking komen, dat de noodzakelijkheden die uit de vorm van de plattegrond voortvloeien, bij de ontwikkeling van het bouwconcept tot in de gewaagde vorm van de westelijke façade hebben doorgewerkt.

Het gebouw zal op een verhoging staan. Daardoor zal het mogelijk zijn om het gebouw heen te lopen op een ten aanzien van de aardbodem verhoogd vlak. Via ruim aangelegde trappen, die vanaf de begane grond naar de verhoging leiden, zal men zich naar de ingangsportalen kunnen begeven. Onder de verhoging zullen zich de garderobes en overige nevenruimten bevinden.

De ontwerper van het bouwconcept is ervan overtuigd dat dit betonnen bouwwerk in zijn hele vormgeving zeer sterk in overeenstemming zal zijn met de vormen van de groep heuvels waarop het Goetheanum mag staan. Toen hij het houten gebouw ontwierp, was hij met deze vormen in de natuur nog niet zo vertrouwd als op dit moment, nu hij terug mag kijken op een periode van tien jaar, waarin hij ze heeft leren kennen en ervan is gaan houden, zodat hij nu vanuit hun geest in een heel andere zin het bouwconcept kon creëren dan elf jaar geleden.

(Aan het achterste gedeelte van het gebouw zullen overeenkomstig de wens van de gemeente Dornach en de regering van Solothurn nog veranderingen worden aangebracht; deze zijn hier nog niet in opgenomen.)', aldus Steiner

Het realiseren van het ingeschreven Pentagram in het bouwmotief is binnen de context van dit artikel de geestelijke missie die de Geestmens kan volbrengen in dit aardse leven. Daarmee worden Geestzief en Levengeest deel van ons persoonlijke individuele leven. Het genoemde pentagram is te zien als de microkosmische kern, het Geestzief, dat als een zich vormende kristal in het totale bouwmotief gedragen wordt.

Binnen deze context kan binnen de totale samenhang aannemelijk gemaakt worden dat in het ronde bouwmotief van het eerste Goetheanum de Levengeest als principe wordt gedragen en dat dit in het bouwmotief van het tweede Goetheanum het Geestzief is.

Het geometrisch pentagram veroorzaakt de hoekige bouw van het tweede Goetheanum want 'wat in ons vorige gebouw rond was, moet hier hoekig worden', aldus Steiner. De organische architectuur gaat op dit punt over op esotherisch-kosmische architectuur: zij vormt zich rond de geometrie.

Over het Pentagram valt veel te zeggen. Dit motief dat samenhangt met alles wat macrokosmisch en microkosmisch is, en wordt door de eeuwen en de antroposofie heen gedragen als een leidend beginsel van esotherische vorm- en krachtwerking.

Kort samengevat zijn wat mij betreft de volgende beelden in het Pentagram werkzaam: Steiner benoemt het pentagram als beeld van de menselijke ziel.

De omvorming van de menselijke ziel is de belangrijkste opdracht voor de moderne mens.

Die omvorming van het astraal- en etherlichaam maken het mogelijk zich bewust te worden van het negenledig mensbeeld. Dan pas wordt duidelijk hoe de transformatie tot geestmens plaatsvindt.

Arie Boogert beschrijft het als volgt; in de negen-ledigheid van de gehele mens nu wordt het lichaam vertegenwoordigd door fysiek, etherisch- en astraallichaam, de ziel door de gewaarwordingsziel, de verstandsziel en de bewustzijnsziel, en de geest door geesteszelf, levensgeest en geestemens. Rudolf Steiner heeft dit eens op de volgende manier samengevat; ‘ in onszelf vertegenwoordigen, zegt hij, het fysieke lichaam, etherlichaam en astrale lichaam ons kosmische verleden.

Onze toekomst ligt in wat IK hiervan kan maken als het deze wezensdelen omvormt tot geesteszelf, levensgeest en geestemens. In het IK beleven wij ons heden. Nu is dit IK zelf een drieheid, want de ziel heeft drie aspecten. Zij bestaat uit drie fundamentele krachten die we kennen als – gewaarwordingsziel, verstandsziel en bewustzijnsziel. Deze zijn deel van de individualiteit die geleidelijk tot volledig bewustzijn komt. We kunnen ze ook intelligentie, individualiteit en moraliteit noemen. Want in de gewaarwordingsziel voelen we de ziel op een innerlijke manier; het astrale lichaam kan worden beschouwd als de buitenkant, het uitwendige van de gewaarwordingsziel. Het tot bewustzijn komende IK ontworstelt zich aan de verstandsziel. Binnen de groeiende krachten van het IK wordt de bewustzijnsziel ervaren als het innerlijk, het geesteszelf als het uitwendige’, aldus Steiner

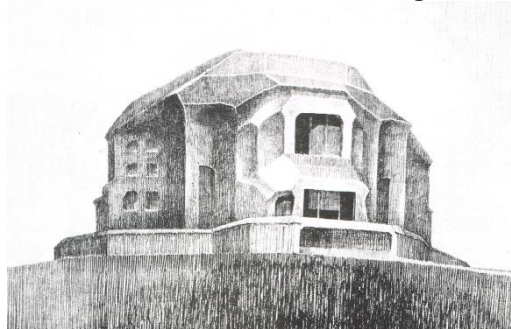
De gewaarwordings-ziel wordt uiteindelijk omgevormd tot Intuïtieziel geeft Steiner aan. Het omgewerkte astraal-lichaam als Geestzelf kan zichtbaar worden in dit Pentagram. Het Pentagram wordt daarmee het Geestzelf en andersom. In het kosmische pentagram zijn de levensgeest als levenskracht werkzaam.

De in de grondsteen van het Goetheanum gelegde dubbele dodecaëders bevatte 2 pyriet-kristallen. Een kleine in de makrokosmos en een groot kristal in de kleine, mikrokosmische dodecahedron. Dat wil wel iets zeggen met betrekking tot de Levensgeest.

In vogelvlucht is esotherische beeldvorming aangegeven van het bouwmotief van het Tweede Goetheanum. Dat in de antroposofie mens en architectuur zich in elkaar uitdrukken komt in deze analyse van het bouwmotief direct en indirect aan de orde. Wat aan stijgende en dalende krachten architectonisch en constructief wordt uitgerukt is direct vertaalbaar in geestelijke werkingen in de mens zelf. Daarom zijn de verwijzing naar de Levensgeest en het Geestzelf voor de hand liggend. Zij scheppen het beeld van de Geestmens, omdat zij in de Geestmens werkzaam zijn.

De Geestmens is geen onbereikbaar ideaal. Als wij het tweede Goetheanum in onszelf kunnen realiseren door het bouwmotief in zijn geheel geestelijk te incorporeren, dan maken wij gebruik van de opstandingskrachten die daarin werkzaam zijn.

Daarom kunnen wij het tweede Goetheanum ook zien als de imaginatie van de Geestmens

Steiner wilde in de schepping van het tweede Goetheanum als op zichzelf staand gebouw het opstandingslichaam van de Geestmens creëren dat daarin zou kunnen opstaan. Het scheppen van deze fysieke context maakt het mogelijk om de Geestmens te kunnen beleven. Dat kan zowel individueel als collectief beleefd worden als een groots toekomstperspectief want,

‘ in onszelf vertegenwoordigen, zegt hij, het fysieke lichaam, etherlichaam en astrale lichaam ons kosmische verleden. Onze toekomst ligt in wat IK hiervan kan maken als het deze wezensdelen omvormt tot Geesteszelf, Levensgeest en Geestemens’, aldus Steiner.

De internationale antroposofische gemeenschap is echter de collectieve ziel van dit unieke opstandingswezen. Als de antroposofische gemeenschap bereid is de intuïtieziel van dit wezen te vormen, dan kan daarin de Geest op het niveau van de Geestmens beleefd worden.